

A *Nyugat* nem primer szépirodalmi része, az esszé-, a kritika- és a disputarovat arról tanúskodik, hogy a mégoly szenvedélyes ízlésviták sem teszik lehetetlenné a műimmanens feltételrendszerek elemző vizsgálatát, és hogy a minőségre nézve nem hátrány, ha az értékelés a szerzői észjárás rekonstrukciójából és egyéb tárgyi megfigyelésekből, valamint a hozzájuk kapcsolódó argumentációból adódik. Az is kiderül egy-egy évfolyam végigolvasása közben, hogy a friss olvasói (plusz nézői, zenehallgatói) benyomások tudomásulvétele nem föltétlenül vezet impresszionista kritikához. Ez egyszerűen válasz arra a lehetséges észrevételre, mely szerint a mai magyar tudományos irodalomközelítések (melyek előzményei többek között a hatvanas évek strukturalizmusában és újmarxizmusában keresendők) a nyugatos esszéírás ellenében jöttek létre. Ez igaz, ugyanakkor nem lehet nem észrevenni, hogy a mai irodalomtudományi műhelyek és a hozzájuk kötődő irodalomértők a *Nyugat* környékén is meg akarják találni előzményeiket; és minthogy a nyugatos hagyomány heterogén, ezek az előzmények is sokfélék lehetnek. Előzménykeresésnek tekinthető egy lezárt költői-írói életmű radikális újraértelmezése is.

Írásom címe eredetileg az lett volna, hogy NYUGTÁVAL DICSÉRD?, mármint a folyóiratot. A címet megváltoztattam, de attól még a kérdés kérdés marad. Válaszom: igen és nem. Igen, mert oly módon szerkesztett, úgy működő folyóirat, mint a *Nyugat*, nincs és nem is lesz többé. (Külön tanulmány lehetne az utóbbi fél évszázad magyar folyóirat-kultúrájának áttekintése a *Nyugat* visszfényében; azon belül az irányzatosság szigorú tiltása és a regionalizmus túrése a Kádár-rendszer alatt.) Igen, mert az élő magyar nyelv alakulása és az egyre gyorsabb civilizációs változások a *Nyugat* modernségét belátható időn belül átsorolják a régi magyar irodalom fiatalabb fosszilis rétegei közé. És nem: éppen hogy nem nyugtával dicsérem, mert a *Nyugat* kulturális attitűdje ugyanúgy etalon maradt, mint a reformkor politikai hitvallása.

A *Nyugat* nem utolsósorban azért tudott eleven maradni, mert nem volt rá esélye, hogy túlélje önmagát.

Gergely Ágnes

A NYUGAT CENTENÁRIUMÁRA

Seregnyi lampion a vízen
a fényt a kő borzolja meg
csorgó malomkerékre fordul
a mozdulatlan víztömeg

pára szorong a tavirózsán
a kelyhek árnya megvakít
elnyugtatja a szél az ölyvet
és Szent Ferenc madarait

az utak lassan tekerednek
egy jóda őrzi lényüket
a hegyen szétválnak a bokrok
elindul fönn a révület

görög zsidó keresztény bánat
mindigre széttart s közrefog
a szabad szomszédság igénye
egyszer messziről felzokog

de addig bombán és szirénán
nem szól át csak az éjszaka
meg a hajnalok részegsége
egy halott inga s egy kutya

egy nagyálmú fiatalember
az Isten ujján átszakad
száz éve itt élnek közöttünk
ők mozgatják a tárgyakat

Tandori Dezső

EGY ÉG-TÁJ

A Nyugat.

Nem tája az égnek, de ma már a Földön sem okvetlenül használatos e fogalom. Hiszen Japán, üzletnek meg Kína, és mindennek: az üzlet. Így nehéz. Bár evidens. Mert ma van.

Ma van ma, és a folyóirat, a *Nyugat*, ugye, tagadhatatlanul tegnap volt. Vigyázat, magam itt, partra kifutó hullámok vizsgálgatásával, épp erről írnék, mennyiben van ma is a *Nyugat*, némely nekem fontos dologban okvetlenül.

Költői érzékelésemre kapcsolok, de nem a felkérés miatt. Ha e cikknek első és második része van... mindkettőt: majd (jövőre?). Bár a kettő összefügg. Van az önmagunkra ébredésnek egy fokozata, így mondom, mert nyilván jön több is, amikor megkérhetők nehezen leszünk, mind pedig azt nem tudjuk, mi lehet a rajtunk kívül taglalásra érdemes-érvényes téma. Nem úgy értem ezt, hogy más témákat fontosnak ne tartanék; sőt. Meg úgy sem, hogy tárgyszerű feladatokat szívesen el ne látnék, vagy mi rá az „ige”. Hanem hogy Kosztolányin most nagyon sokat gondolkoztam, el is mondom, miképp. S Kosztolányi a *Nyugat* költője volt. Tóth Árpádról, Babits Mihályról feltétlenül eszembe jut ez még. Filológiai műveltségem csekély, ráadásul egyre fogyatkozik, olyannyira más dolgokkal foglalkozom. (Nem lovakkal, nem madarakkal, nem is okvetlenül műfordítással... de ez lenne dolgozatom második része, egzisztencialista

lettem, a magam módján, tehát egyszeri esetként, mert meghalni is így fogok, nagy fölfedezés.)

Csekély filológiai műveltségemmel csak annyit tudok, hogy Gellért Oszkár Babits kicsit túlértékelt kedveltje volt. Hanem hogy Osvát, Móricz, Illyés itt a *Nyugattal* kapcsolatban hogy is vannak, Tersánszky, Nagy Lajos... Szabó Lőrinc... József Attila... Jékelyt csak sejtem, hagyján... és így tovább. Nemes Nagy Ágnesra, mint posztnyugatosra kitérek, zárásul, hamar.

A *Nyugat*, s nem vallomás, nem hitvallás ez, a mai napig nélkülözhetetlen eleme költészeti kultúránknak és gyakorlatunknak. Döntés történt. S ez, irányával, Adytól kicsit messzebbre vezetett. A hagyományos formai tökély mellett főleg valami mással. Karinthy Frigyes, ahogy főleg a híres zeneakadémiai képről tudom (nem nyegléskedem!), nyugatos volt, persze. Mint Kosztolányi Dezső. Ki utóbbi is meglepő helyekre írt mindazonáltal, de a *Nyugat* is sokszor küzdött anyagi gondokkal, s kivétel az olyan (családi alapítású, átmeneti idejű) folyóirat, kiadó, mely egy író egész élete művét képviselheti, jelenítheti... s jó-e az is? Vagy mindegy, vagy... vagy nem jó.

Döntés történt a *Nyugattal*, mely is, a döntés, a konzervatív-modern Ottlik Gézáig hatott, Örelyt érintette mint állomást, és főleg a háború után mindenkit érintett valahogyan, legföljebb úgy, hogy valaki a púr-la-párt esztétikát követte, avagy valami harmadikat, nyegediket.

Mégis kénytelen vagyok elmondani dolgozatom első részét. Miért nem tudom, „mi” is volt (van) a *Nyugat*, s nem igyekszem a magam tudáskincsenek gyarapítására, hanem megelégszem (boldogan) azzal a gyarapodással, melyben e folyóiratszám révén részem lesz.

Sokat kellett most (annyi évezred után csak felszínes lehet az) a régi görögséggel (vigéckedem!) és a matematikával foglalkoznom (az ezzel kapcsolatos könyveket, népszerűségükben, eléggé hóhem-póhem dolgoknak tartom, értelmiségi használatra készült Ál-Való-Világoknak), így jutottam arra a következtetésre, hogy mind Aristotelés(z) vitája Platónnal, mind az egyéb meghaladások és cáfolások stb. eléggé belterjesek, egyazon körben maradnak. Ellenben az a Zenón (Zénón), akiről én beszélek itt, tehát – ha jól tudom – az eleai, Aristotelés(z) szerint a dialektika atyja (ez engem nem érdekel), a mozgás lehetetlenségét „bizonyította”. Ahogy a „mai metamatek” az ő nagy paradoxonját (paradoxonjainak egyikét) feloldja, besorozván a felező sort tízzel, s kivonva belőle az egyszeres alapot, l. pl. Keith Devlin nemrég nálunk is (Typotex) megjelent élvezetes könyvét, aztán ebből kivonja az egyszereset, ami marad, azzal a tételanyaggal megoldja az egyenletet, s na ja, a hős a teknősbékát itt és itt éri utol – ahogy ezt a megoldást kicsit pislogva adja Devlin, becsülettel megjegyzi, hogy a dolog így ugyanúgy trükk, ahogy trükknek gyanítjuk Zenón (Zénón) tételét is stb. Jó, de ha nem a mozgásra értjük, s erről beszéltem én ködösnek tartott – vagy sandán aktualizálónak! ami tőlem aztán távol – dolgozataimban (l. most is, kora ősszel egy pesti folyóiratban, ha igaz), erről, hogy ha nem mozgásról van szó, hanem egy „akármi túlsó oldal eléréséről”, azaz egy kiterjedt pont megalkotásáról (mely pont is nem: a.) durván, ezt a szót használom, eleve adott, mint egy kő, egy érzés, egy viszonylat is így adott pont lehet, b.) elméleti, mint az euklideszi geometria dolgai – pardon, nyers vagyok –, s akkor nincs kiterjedése, nem is kiindulópont), ez az elérés, tehát egyetlen ily pont megalkotása is lehetetlen, azaz VAN, AHOGY LEHETETLEN, a felező, s gyanítom, a másképp törtező (3/5, 4/7) módon is, ha valahogy a 3/5, a 4/7 szisztémán belül maradunk, ami csak végtelen tizedestörtekekkel lehetséges... emberi nyelven fogalmaztam,

meg nem is tudom a neveit ezeknek a tényleges számoknak, reális számoknak stb., melyik melyik. Magam az „1”-ből indulok ki. Tehát nem az „1”-re indulok, mint a hős és a teknős. Hanem „1” lenne a létrehozandó pont. De ha így haladok: 1/2, 1/4, 1/8... stb., nem jön létre a pont, nem érem el a túloldalt. (Ami az „1” nevű egység, pont stb. határa lenne. Haha, ez még csak egy egyenes. De végtelen sugárban kéne csinálni a végtelen pontból a kört, azaz sugarakkal, végtelen mennyiségű sugárral, jaj.) Elég legyen ennyi: mély érzületemet fejeztem ki vele. Azt ugyanis, hogy elvi dologból gyakorlati pont nem jöhet létre.

Hagyván most, hogy elsődleg és majdnem kizárólagosan a magam fizikai (fizikopszichológiátlan, lelki-testi) megléte, önléte érdekel (betegségek okán), így a JELEN, s Kosztolányit is ezért vizsgálgattam, latolgattam, mit mond ő a jelenben, s mit mond vajon „nekem”, hagyván ezt, maradok annál, hogy „felfogás pontjából” a teljes pont nem jöhetett volna létre, semmi elvi nem hozhat létre semmi gyakorlatit, ha durván adva nincs a dolog... akkor rá lehet fogni... vagyis a *Nyugat* sem jöhetett volna létre lelki elszánásból, a felezéses haladás lehetetlenné tette volna ezt. Durva ugrást (szintén entitás, az ugrás, már), a szellem anyagiségéből adódó lépést kellett végrehajtani-tenni, hogy a *Nyugat* (szellemisége) létrejöhessen. A legkevésbé Ady jegyében állt aztán a folyóirat, gondolom én. Tehát nem a (saját hite, de utólagos ránézésünk szerint is) radikális külsőségekkel múltmegtagadó Ady jegyében. A XIX. század végének magyar líráját nem lehet sikerjegyűleg radikálisnak ítélni, inkább jó kezdemények sokaságának, s furcsa, hogy érdemleges képviselőinél mennyire nem Arany, főleg nem Petőfi lecsengetőjének. A spleen, a világbánat itt messze van a Baudelaire-étől, valamint a költészeti eszközeiben (nekem nem valami) forradalmi Rimbaud, tehát a tartalmi elemeiben forradalmi, új, jó, „új”, életérzésében nóvum Rimbaud, a végletes tragikumú, kusza, így önmagát vállaló Verlaine (az ottani Tóth–Babits–Kosztolányi), ám ott még sokan voltak, Juhász Gyulánál jelentősebbek), ezek az urak sincsenek lelopva jelen a mi nyelvünkön. Kosztolányi erotikus-kis-bizarrériái messze maradnak Rimbaud elemien szexuális koszoságaitól etc. Van azonban valami más.

Kosztolányin kezdtem tűnődni, és általánosabbnak sejtett jelenséghez érkeztem. Talán.

Ki izgatott mostanság Kosztolányinál? Hogy a „sajnos, még mindig Hugo” (nem szó szerint idézem) szellemesség, vagyis hogy ki a legnagyobb francia költő, jócskán benne a XX. században, hát még mindig... Még ma is Kosztolányi érződhet az „abszolútumnak”, nem a nála sokkal több bravúrt (s benne tiszta létérzetet) halmozó Weöres, nem az egy szál húr végtelen József Attila, másokról aztán ne is... nem, hanem minden hibájával együtt Kosztolányi.

Holott...

Még Vasnak is igaza volt, mikor tisztelettel kifogásolta. Bocsánat, 1978 körül, vagy előbb, e sorok írójának is, mikor bántani senkit nem akarván, Kosztolányit elkezdte, mondván, ő kibírja (szellemnyegle felfogás, de ráérezés), s így tovább. Kosztolányi az, aki annyit nyegle, henye, fickándós, félmegoldásos, patetikus; ő fogadja el még az „úri készet” is, a „vidéki, magyar” készet. És nyugatias, ha úgy tetszik (ah, csipketerítősen japános sokszor, de a svéd hallgatás, a magyar ajkú hallgatás – megmenti, igaz szóval értve-mondva, zseniális), „nyugatos”. Rettenetes hibákat görget, de még legléhább pontjain is (a könnyű, a nehéz, Esti) mily igaz(ságok vannak benne). Rémkedd, de csodaszerdára, ahogy tervezett cikkgyűjteményem (Csodakedd, rémszerda) logikusabban mondja. És az a Kosztolányi-hét, ami eltelik két ily nap közt, szintén elegendő.

Mégis, valami belső tényezője (hagyjuk a sugárzást stb.) azt adja, hogy a bálós (brr) *Hajnali...*, a jópolgári *Szeptemberi...* etc. a legegyszerűbb megszólalásnak érződik. Sírunk. (Mármost én sírok.) Kérem, fogalmazásomat senki ne kifogásolja, öt lábujjig érő pontossággal oly szavak, mint „bálós”, „jópolgári”. De Kosztolányi, ha úgy tesszük, oly abszolút nagyságot közelítő verseiben, mint az *Őszi koncert* némely darabja, aztán minden kötetének sok darabja – abszolút értelemben „link”, könnyed. Nemes Nagy, aki a legjelentősebb posztnyugatos, főleg eleinte (logikus): tanárként nem tűrné, „fiacskám...!” a kosztolányizmusokat. S mégis legnagyobb költőnk K. D., akit a *Nyugat* termelt ki közben, nem a „nyugatosok” közül a legnagyobb, hanem most... karmesterebb J. A.-nál, gazdagabb Jékelynél, emberközelibb Weöresnél, jobban hangolt, mint (legnagyobb költőnk, európai, amerikai, ázsiai stb.) Szép Ernő. Nagyján így marad, bár Babits a cégtáblája inkább, a *Nyugat* is a mi legjelentősebb irodalmi-szellemi vonulatunk.

*

Természetes, hogy magamról is kell még, mentségemre (vagy ha nem), szólnom. Ellenben az irodalomnak (és az írásnak) megvan az a csúdsajátja, hogy egyrészt az egyén, az „egy”, a pillanat, az ő pillanata az abszolút fontos, másfelől épp mert ez (oly „fontos”), nem célszerű dolog túl sokat szólni róla. Ha csak dologian lehet (Ugye?) Tehát csak ennyit: nem az 1957 tavaszán írt versenydolgozatom szelleme kísért (ne már, is!), mikor Ady, J. A. és Juhász Gyula munkaverseit kellett volna értékelnem... bő ötven éve, ah! évfordulóm van nekem is, azaz majdnem! és én nem olvastam Juhász Gyulától ily tárgyban csak egy költeményt... Deák Ferenc nagy volt, de nála még nagyobb volt... azaz fordítva? Kossuth Lajos nagy volt, de... így oldottam meg a *Nyugat* dolgot. Nem! A versenyen meg így csak 4. helyet szereztem, ezzel automatikusan nem vettek fel az egyetemre, tehát felvételizni kényszerültem, ahol megálltam ugyan a helyem, tudásom, akkor, meg lendületem, adta a kellő összértéket, mindegyik messze csappant azóta, s hamar! – és kiröpítettek volna, ha B. és S. professzor be nem dobja magát, vagányságból meg én nem tudom... ezt sokszor megírtam, vissza is éltek vele. Ellenben, ne feledjük, én még azokban az években jártam egyetemre, mikor nem Babits és a *Nyugat* volt tanítómesterünk, hanem „a dolgozó magyar nép” (B. professzor szavaival, na). Ha azt az öt évet végig nem lóghatom (remek kezdetek után), ma nincs velem mindaz, ami egyrészt szentül csalókan van, másrészt – én tudom, hogy! – van, de csak én tudom, főleg, átalján van; és én itt egy *tárgyra* voltam (haj! hála) kérve.

Tehát van Zenón (Zénón), és vannak a reáliák, és a *Nyugat* itt most akkor az ő paradoxának eleme vajon? vagy a nem létező eleme, mint (nekem) minden, ami a Kitéljesült Tudás? Egzisztencialista (elkötöm ezt is, tanárosan): csak halálommal „tudom meg majd”, amikor viszont nincs már tudás, a végső-végső-végső pillanat „utánja” az. (Reália, cáfolat: a halálból visszatértek.) Kosztolányin pedig sokat tűnődtem (sic!), hogyan írhatott már a halál előszobájában is olyanokat? Szépeket, műveseket? *Nyugatot*?

Talán ahogy most én: magamét. Rossz belegondolni. De süt a nap.

Még.

Ennyi a *Nyugat* napjáról.

A végképzetek meg: ugyan. Végképp csak képzetek.

2007. július

Lackfi János

EGY MONDAT

Hol irodalom van, ott irodalom van
a pókháló közelében a légy a falonban
mint ólompára a forgalomban,
mint adalékanyag az italomban,
mely belém épül észrevétlen,
én szólok még, de már az ő nevében.

Hol irodalom van, ott irodalom van
feketén bólingató eperfalombban,
családmeleg alomban,
hol a kedves teste
ruhájából kivetkeztetve,
hideg ellen ív papírba burkolva –
s a rétegek közt mélyebbre hatolva
mindig újabb írott kötegekre
akad kezed, mely vágyna sejtmelegre.

Hol irodalom van, ott irodalom van
kávéház szegletén, születésnapomban.
Ringat a kézikönyvek anyaméhe,
s az anyakönyvek steril tintakéke,
pörögsz vissza oda, ahol a kezdet
minden anyát és minden fiat nemzett.

Hol irodalom van, ott irodalom van
a szállj dalomban és a szólj dalomban,
papíreberek papírszívébe bökve
papírhandzsár, s mi jajgatunk örökre.

Hol irodalom van, ott irodalom van
ütve általútnál csekély halomban,
megírja szerepét a hősnek,
ki minden betűtől erősebb,
szeretteinknél is ismerősebb,
ólom-vért izzad, ha merő seb.

Hol irodalom van, ott irodalom van
harmadik, negyedik birodalomban,
emlékezésben, mely vesztett csatákat
újra gondoltat, győzelemmel áztat,

s ha a szabadság lefejezve,
fogjunk egy újabb fejezetbe,
papírra nyomják semmi bérünket,
hős, aki tüntet, hős lesz, aki büntet.

Hol irodalom van, ott irodalom van
kiderült s elmismásolt titokban,
abban, ahogy a történelem aktáját
folyóba, folyóiratba darálják,
interneten a nép elébe tárják,
adattengerbe süllyednek a gályák,
fájukat holnap papírrá darálják,
hozzákavarva holtak tunikája,
ráróva tengeri csata krónikája.

Hol irodalom van, ott irodalom van
a rohanásban, forradalomban,
katonák fején papírcsákó,
kezükből a fegyvernek látszó
összegöngyölt újság vagy óság,
mulandóság, maradandóság,
ó, irodalmi mindenhatóság!

Hol irodalom van, ott irodalom van
az öt emelet magas könyvtoronyban,
hol könyv a fal, hol köbméter a mérték,
hol vérszegény lapon sápad a vérkép,
térképek alján bakarasz a lépték,
feledve, hogy azt élő lábak lépték.

Hol irodalom van, ott irodalom van
költözőkódési könyvdobozhalomban,
aluljáróbeli antikváriomban,
hol könyvlapokon vízjelként derengnek
az évtizedes olvasói nedvek,
börtönkönyvtárban, megyei könyvtárban,
hervadt könyvtárosnéik illatában,
kik könyvport szívnak és könyvport lehelnek,
könyvből olvassák, könyveket könyvelnek.

S ha hinnéd, hogy van menekülni odvad,
tudd, hogy magad is csak irodalom vagy,
ott van a félrecsúszott nyakkendőben,
s az ős-okban, az elfelejtett nőben,

kinek már csak rímeire emlékszel,
kit már leírtál több, mint elégszer:
nyakán bárányganéj betűgyöngy
vakít, akár az ékszer.

Mert hol irodalom van, ott irodalom van,
előszivárog DNS-ből vagy honnan.
A tükörből mögüled előbújnak
a múltak s a régít adják el veled újnak,
Szindbádok a te szájjal beszélnek,
vám-pír-hősök veszik bérbe a véred,
helyettük szólsz, és ha saját szavad van,
más mosta már meg lábát a szavadban.

Hol irodalom van, ott irodalom van,
ott kedvesed szemében téma lobban,
szemed villan, mikor valaki szenved,
a ceruzát máris hegyezni kezded,
és beledöföd, épp a fájó pontba,
itt bárki szól, minden mikrofonpróba.

Ha gyerek nyaggat, adnál neki kekszet,
a gyermekszáját papírlapra jegyzed,
figyeled léptét botló öregeknek,
hátha elesnek,
mind érdekes kísérlet,
hisz író soha nem kap sérvet,
ha terheket hőseivel emeltet.

Ebédkor tányérod mellé letéve
a nyitott könyv, és nincsen soha vége,
betűt eszel, iszol, az esti fénykéve
alatt a könyvek löknek álomba végre,
és álmodban tovább olvasod-írod
a sorokat, a polcon már vár a sírod,
egy üres könyvhely, feketén világít,
míg becsúsztatják léted keménytábláit,
koporsódat, a hely kitüntet és eltüntet,
az ábécé magába nyel mindünket,
s a polcon vágjuk szívdobogva egyre,
hátha egy olvasókéz közeledne.

Hol irodalom van, ott irodalom van
a túlvilági jutalomban,
hogy majd halálod után felfedeznek,
és Bibliaként bújják könyved ezrek,
sebaj, ha már nem éred ezt meg:
feltámadásoddal revolvereznek.